

משך חכמה

פרשת ויחי פסקא א - ח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

למצרים" (בראשית נ, יא) - ולא לארץ גושן בלבד, שחזר הרעב למקומו אחר פטירתו. ולכן רבינו הקדוש קרי אנפשיה (ירושלמי כתובות יב, ג) "וחייא יהודה י"ז שנה בציפורי", - היינו שמענותנותו הקטין כבודו שאינו חי רק בציפורי. אבל האמת שר' חנינא צווח (ירושלמי כלאים ט, ד): אי לכם עוברות שבארץ ישראל, הרי שכבודו הגין על כל ארץ ישראל, ודו"ק. וזה ש"ראו אחי יוסף כי מת אביהם" (נ, טו), היינו שחזר הרעב למקומו, וכמאמר הספרי פרשת עקב (פרשה לח), ולכן יראו מפני יוסף. עוד יש לאמר², דידוע דקבר צדיק מכפר, ומצאנו לירמיה שהלך על קברי האבות (איכה רבה, פתיחתות, כד), וקבר משה מכפר על

סימן ז. ובעוד הרבה מאוד מקומות בחז"ל" (הרשעים אפילו בחייהם קרויים מתים" לפיכך רק הצדיק נקרא חי. וגם במהות החיות יש הרבה דרגות, דרגה מעל דרגה, כי יש אדם שזוכה להיות חי לעצמו בבחינת צדיק, אבל אינו מחייה בזכותו אחרים, ונחשב חי לבדו. אבל יש צדיק בבחינה גדולה יותר, שמחייה את בני ביתו, ויש דרגה גדולה יותר שחי לעירו וכוזה מובן יותר דברי רש"י לעיל (בראשית פרק כח, י) "ויצא יעקב מבאר שבע - לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה, ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה הדרה וכן (רות א ז) ותצא מן המקום, האמור בנעמי ורות" ויש דרגה גדולה יותר, שהצדיק מחייה את כל העולם, ועל זה נאמר צדיק יסוד עולם.

לפיכך כשבא הכתוב לספר מקום מגורי יעקב, פירש שגר בארץ גושן, אבל כשבא לכתוב על חיי יעקב, כתב שחי בארץ מצרים, כי היה מחייה את מצרים שפסק הרעב בעבורו, לכן כתוב שחי בארץ מצרים ולא בגושן, ובוזה מיושב שאלה א. וכיון שמת יעקב חזר הרעב לכל מצרים, לכן אמרו יושבי ארץ כנען שאבל הוא למצרים, שחזר הרעב, ומיושב שאלה ב'. ג. ולכל זה רמז רבינו הקדוש, שאמר שיעקב היה צדיק יסוד עולם וחי לא רק בארץ גושן אלא בכל מצרים, אבל אני לא זכיתי לזה, ואני חי רק בציפורי, ומיושב שאלה ג' ד', אבל באמת רבי היה צדיק יסוד עולם, ולכן ר' חנינא אמר שזכותו של רבי להגין על כל העולם. וזה כונת הכתוב ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, היינו שראו שחזר הרעב, ובוזה מיושב שאלה ה'. וכיון שהיו צריכים שיכלכל אותם, לפיכך חששו ממנו, ומיושב שאלה ו'.

² בא ליישב עוד ביאור על שאלה ב', ומבאר דקבר של צדיק מכפר על המקום שהרי אמרו (סוטה יד, א) שקבר משה מכפר על עון פעור, ולכן

[א]

(מז, כח) ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה:

ביאור משמעות "צדיק יסוד עולם" משמעות חי

(מז, כח) ויחי יעקב בארץ מצרים וכו'. הענין¹, שהאדם, יש אחד שחי לעצמו [גם זה טוב], ויש שחי לבני ביתו, ויש שחי לעירו, ויש שחי לכל העולם, ועל זה נאמר (משלי י, כה) "וצדיק יסוד עולם". ויעקב אבינו, לא בעירו לבד היה חי, ולא בארץ גושן לבד, רק בכל ארץ מצרים. והיינו שפסק הרעב ממצרים, שבירך לפרעה שיעלה היאור בשבילו. וזה שאמרו "אבל כבוד זה

¹ [א] תוכן דבריו דבא ליישב כמה דקדוקים: א. פרשת ויגש מסיימת בפסוק "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן ויאחזו בה ויפרו ויברכו מאד". ומיד כתיב "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה", וצריך ביאור מדוע לעיל מיניה כתיב שישב בארץ גושן, ומיד כתיב וחי בארץ מצרים ולא כתוב בארץ גושן. ועוד מדוע בכלל כתיב בארץ מצרים, היה לכתוב וחי יעקב שבע עשרה שנה, דפשיטא שעולה על הפסוק לפני כן שישב בארץ גושן. ב. להלן כתיב (ג, י-יא) ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אכל שבעת ימים: ויבא יושב הארץ הפנימי את האבל בגרן האטד ויאמרו אבל כבוד זה למצרים על פן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן". ולכאורה הוא פלא מה ענין מצרים לאבל על יעקב, והרי יעקב גר בארץ גושן, ומדוע אמרו שהוא אבל לכל מצרים. ג. גרסין בירושלמי (כתובות, יב, ג) "ר' הוה יתיב ליה בציפורין שבעה עשר שנין, וקרא על גרמיה [בראשית מז כח] ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה, ויחי יהודה בציפורין שבע עשרה שנין" ע"כ. וצריך ביאור מדוע שינה רבי וקרא על נפשיה דחי בציפורי, והרי ביעקב כתיב שחי במצרים, והיה לרבי לומר שחי בארץ ישראל שבע עשרה שנה. ד. מה עומק כונת רבי לומר שקרי על נפשיה שחי כיעקב שבע עשרה שנה, מה ענין זה לזה. ה. להלן כתיב (ג, יד) "ויבאו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו וישטמנו יוסף ויהי יושב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו". וצריך ביאור מדוע חששו אחי יוסף ממנו, הרי כבר לא היה רעב בארץ, ולא היו צריכים לכלכלתו ומה היה להם לחוש ממנו.

ומבאר המשך חכמה דיש הבדל בין משמעות ישיבה למשמעות חיים. כי ישיבה היא מצב גשמי היכן אדם נמצא במציאות, אבל חי הוא דבר רוחני. ויש שיושבים ואינם חיים, שהרי אמרו (מדרש תנחומא, פרשת וזאת הברכה

משך חכמה

פרשת ויחי פסקא א - ח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

יחטא' (יומא לח, ב), ודו"ק⁵.

❖❖❖

[ג]

(מח, א-ד) וְיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה וַיִּקְחָ אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת מְנַשֶּׁה וְאֶת אֶפְרַיִם: וַיִּגְדַּל לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָנֶךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל הַמִּטָּה: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֵל שְׂדֵי נְרָאָה אֵלֵי בְלוּ בְּאָרֶץ כְּנָעַן וַיִּבְרָךְ אֹתִי: וַיֹּאמֶר אֵלֵי הַנְּבִי מִכָּרְךָ וְהַרְבִּיתְךָ וַנִּתְחַזַּק לְקַהֵל עַמִּים וַנִּתְחַזַּק אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִצְעֶךָ אַחֲרַיְךָ אַחֲזֵת עוֹלָם:

מדוע יעקב שינה מירושת התורה ונתן ליוסף שני חלקים

(מח, א-ד) וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף, הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלָה. הֲנֵה' לֹא הִיְתָה אִזְ

כבר עבר רוב שנותיו, לפיכך היה בטוח שה' ישמור עליו. וההוכחה שהיה בן נ"ו כיון שבן שלושים שנה היה בעמדו לפני פרעה (מא, מו), ולאחר מכן היו שבע שני השובע, ושנתיים הרעב, ו-י"ז שנה שחי יעקב במצרים, הרי בסך הכל נ"ו. ומיושב שאלה א'. ולכן אמר לשון "עומד בצדקו", דעומד משמעות קבוע וקיים לתמיד, אבל לשון והוא בצדקו, משמע שעכשיו הוא בצדקו, ועל זה לבד לא היה משתחוה, אלא מפני שראה שיוסף עומד וקבוע כל חייו בצדקו. ומיושב שאלה ב'.

5

⁶ [ג] תוכן דבריו, דיש לדקדק במה שהנחיל יעקב ליוסף שני חלקים, הרבה דקדוקים: א. הרי האבות נהגו הכל רק על פי תורה וכתוב לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה (דברים כא, טז), ואיך העביר יעקב אבינו הבכורה מראובן הבכור ונתן ליוסף שני חלקים. ב. מדוע רק כשנעשה חולה אמר ליוסף שנותן לו שני חלקים, ולא לפני כן. ומשמעות הכתוב משמע שבדוקא היה זה כשהיה חולה. ג. מדוע סמכה תורה הברכה של אפרים ומנשה לירושת יוסף שני חלקים, והרי אין לזה שייכות זה לזה, ולא חילק יעקב הירושה הכפולה ליוסף בגלל הברכה, ולא בירכס בגלל הירושה, ומה ענין סמיכות ברכתם לחלוקת הירושה. ד. בשני מקומות הבטיח ה' ליעקב שיתן לו ולזרעו את הארץ, בראשונה כשיצא מבאר שבע (בראשית פרק כח, יג-יד) שאמר לו 'וְהָיָה ה' נָצֵב עִלְיָו וַיֹּאמֶר אָנִי ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ אָבִיךָ וְאֵלֵיךָ יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֲתַנְנָה וְלִזְרַעְךָ: וְהָיָה יִרְעָךָ כַּעֲפָר

עון פעור כמאמרם בסוטה (יד, א). וזה שאמרו "אבל כבד זה למצרים", היינו מה שאין הקבר במצרים, ודייק "זה", והבן³.

❖❖❖

[ב]

(מז, לא) וַיֹּאמֶר הַשְּׂבָעָה לִי וַיֵּשְׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה:

ביאור פרש"י שהשתחוה על שמטתו שלמה

(מז, לא) וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה. ועוד⁴, שהוא נשבה לבין הגויים, והוא עומד בצדקו, לשון רש"י. ופירושו, שיוסף היה חי מאה ועשר שנים, ופלגא דלהון נ"ה שנים. ושלושים שנה היה בעמדו לפני פרעה (מא, מו), ושבע שני השובע, ושנתיים הרעב, ו-י"ז שנה שחי יעקב במצרים, הרי בסך הכל נ"ו. וזה דייק רש"י 'והוא עומד בצדקו' - ד'עברו רוב שנותיו ולא חטא, שוב לא

התפלה נשמעת במקום קבר צדיק, שקברו מכפר על המקום, ולכן ירמיה הלך להתפלל על קברי האבות. וזה שקבר יעקב לא במצרים, הוא אבל לכל מצרים, כי מקום קברו היה מכפר, לכן אמרו יושבי ארץ כנען "אָבֶל כְּבֹד זֶה לְמִצְרַיִם" ובוזה מיושב דקדוק הלשון זה, כלומר האבל מצרים הוא מחמת זה, היינו שאינו קבור במצרים.

3

⁴ [ב] תוכן דבריו, דהנה רש"י בא ליישב מהו לשון וַיִּשְׁתַּחֲוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה, ומפרש שהכונה היא שהודה לה' והשתחוה על שמטתו שלמה. וז"ל רש"י "על ראש המטה, על שהיתה מטתו שלמה שאין בה רשע, שהרי יוסף מלך הוא, ועוד שנשבה לבין הגויים, והרי הוא עומד בצדקו" עכ"ל. אלא שקשה: א. הרי יוסף יחיה לאחר מיתתו, ומנין ידע יעקב שישאר בצדקו גם לאחר מותו, שהשתחוה לה' שמטתו שלמה [במיוחד מפני שהיה מלך במצרים וקל לחטוא]. ב. מהו לשון והוא "עומד" בצדקו, די לכתוב והוא בצדקו, מהו לשון עומד.

ומבאר על פי הגמרא ביומא (לח, ב) "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא שנאמר רגלי חסידיו ישמר" [ופרש"י רגלי חסידיו ישמור - סופי חסידיו ישמור. פירוש רגלים הוא הסוף, ואם עבר רוב שנותיו והוא בסופם, ה' שומר הסוף שלא יחטא]. וכיון שבאותו העת כבר היה יוסף בן נ"ו, ועברו רוב שנותיו של יוסף, כיון שכל חיי יוסף מאה ועשר שנים [שידע יעקב ברוח הקודש שיוסף

משך חכמה

פרשת ויחי פסקא א - ח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

אפרים לפני מנשה". ודבר הנאמר על ידי נביא אינו יכול להשתנות מטובה (רמב"ם יסודי התורה, י, ד), לכן לא זכר יעקב מה שנאמר (בראשית לה, יב) "לך אתננה", שכיון שההבטחה לעצמו יכולה להשתנות, אבל לזרעו, הרי נאמר על ידי נביא ואינו יכול להשתנות, והוא כמוחזק, ולכן יכול להנחיל לבניו. ומשום זה אמר "נראה אלי בלזו וכו' ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם" (שם), והוא כמוחזק, שכיון שאינו יכול להשתנות מפני החטא, לכן יכול להנחיל את בניו, דבראוי לא אמר רבי יוחנן בן ברוקא זיכול להנחיל לבניו, וכמו שפסקו האחרונים (רע"א חו"מ שם, א. ועוד), ודו"ק⁷.

והנה מבואר באחרונים (רע"א חו"מ שם, א. ועוד) שלא אמר רבי יוחנן בן ברוקא שיכול לחלק ליורשיו כפי שירצה אלא בנכסים שיש לו בשעה שמחלק ומוריש, אבל נכסים שאינם בידו, אלא ראויים לבוא, אינו יכול להוסיף ולגרוע מהתורה, אם כן שוב צריך ביאור איך העביר הנחלה, והא לא היה יעקב מוחזק בהם, ועוד שמא יגרוע החטא ויפסיד.

ומבאר המשך חכמה על פי דברי רמב"ם (יסודי התורה י, ד), שנבואה הנאמרת לנביא לנבא על אחרים לטובה אינה חוזרת בשום פנים ואופן, כדי שיאמינו בו, אבל נבואה שנאמרת לנביא על עצמו אפילו לטובה יכולה להשתנות, כיון שהנביא לא צריך אות שהוא נביא [לכן אמרו חז"ל ברכות ד, א שיעקב פחד מעשיו, אף על פי שקיבל בנבואה מה' שישמור עליו, שחשש שמא יגרוע החטא]. לפי זה, מה שאמר ה' ליעקב שיתן לו את הארץ, יכולה הבטחה זו להשתנות כיון שהיא נאמרה על עצמו, לפיכך אין יעקב נחשב כמוחזק בארץ ישראל מחמת נבואה זו, כי לא ודאי שיזכה בה, אבל מה שאמר לו ה' שיתן לזרעו, היא נבואה לאחרים לטובה ואינה יכולה להשתנות, לפיכך זרעו נחשב מוחזק בארץ מחמת הבטחת ה' שיזכו בה, לפיכך לא אמר יעקב ליוסף שה' הבטיחו את הארץ, אלא אמר שה' הבטיח לזרעו, שההבטחה לזרעו לטובה לא תשנה, ונחשבים מוחזקים בה, ויכול לשנות מירושת התורה [ואף על פי שאין המוריש יכול לשנות רק בירושה שמוחזק בה בעצמו ולא שמוחזקים יורשיו, מכל מקום, כיון שלזרעו לא תשתנה ההבטחה, ממילא הוא עצמו נחשב מוחזק בה, כי מכוחו הם זוכים בארץ, וכיון שהוא נחשב מוחזק, יכול לשנות הירושה. זה נראה בעומק כונת המשך חכמה], ובזה מיושב שאלה ד' מדוע לא אמר יעקב ליוסף שה' הבטיח לו בעצמו את הארץ.

האזהרה של "לא יוכל לבכר" (דברים כא, טז). אמנם בכל זאת היה אז דין בכורה כמו נחלות אחר מתן תורה, והאבות עשו דבריהם על פי התורה (ויקרא רבה, ויקרא ב, י), אם לא מה שראו צורך גדול לפי הזמן (עיני נפש החיים, שער א, כא). לכן הדין דמנחיל אדם את בניו - לר' יוחנן בן ברוקא - כמה שירצה (בבא בתרא קל, א), שירבה לאחד וימעט לאחד, הוי רק כשהוא שכיב מרע (חו"מ סימן רפ"א, ה), לכן כשהיה חולה, לקח מנשה ואפרים, והזמין הקדוש ברוך הוא דין מנשה ואפרים, להראות כי לא מאהבת רחל או מפחיתות לאה העביר הבכורה מראובן ליוסף - זהרי מנשה ואפרים הם מאם אחת, ובכל זאת "וישם את

הָאָרֶץ וּפְרִצְתָּ יָמָה וְקָדְמָה וְצָפְנָה וְנִגְבָּה וְנִכְרְכוּ בָךְ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָרֶץ וּבְיַרְדֵּן ע"כ. ובפעם השנית כשחזר מלבן בלזו, כדכתיב (בראשית פרק לה, ו) "ויבא יעקב לזוה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הוּא בֵּית אֵל הוּא וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ" כו' (שם, יב) וְאֵת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וְלְיִצְחָק לָךְ אֶתְנָה וּלְיַרְדֵּן אֶתְרִיף אֶתְּךָ אֶת הָאָרֶץ". והנה כשיעקב אמר ליוסף שה' הבטיח לו בלזו את הארץ, לא אמר לו שהבטיח לעצמו אלא רק לזרעו. והוא פלא, מדוע לא אמר שה' הבטיח לו ולזרעו את הארץ.

ומבאר המשך חכמה על פי דברי רבי יוחנן ברוקא בבא בתרא דקתני (בבא בתרא קל, א) "ר' יוחנן בן ברוקא אומר אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימין, ועל מי שאין ראוי לו ליורשו אין דבריו קיימין". כלומר אף על פי שאין אדם יכול להוריש נכסיו למי שאינו ראוי ליורשו, אבל יכול אדם להוסיף או להפחית ליורשיו כפי הנראה בעיניו. ונפסקה הלכה כרבי יוחנן בן ברוקא. ובגמרא (שם, קלא א) בעי רבא האם גם בבריא אמר רבי יוחנן או דוקא בשכיב מרע ולא נפשטא הבעיא, ופסקו הראשונים שרק שכיב מרע יכול להנחיל, וכן פסק המחבר (חו"מ סי' רפ"א, ה) ויעקב אבינו נהג על פי הלכה, לפיכך לא נתן ליוסף ירושה יותר מחלקו כשהיה בריא, אבל כשנעשה חולה הוסיף לו על חלקו כשיטת רבי יוחנן בן ברוקא, ובזה מיושבים שאלות א' ב'. וכדי שלא יחשדו השבטים ליעקב שנתן ליוסף יותר מאחיו בגלל אהבתו לרחל, וביכר את בן האהובה על פני בן השנואה, באה בהשגחה עליונה סמיכות ברכת מנשה ואפרים, ללמד שלא מפני אהבתו לרחל עשה זאת, שהרי יעקב הקדים את אפרים למנשה למרות שבאו מאם אחת, אלא מפני שידע בנבואה שאפרים יהיה גדול ממנשה, ומזה נדע שגם מה שנתן ליוסף יותר מאחיו לא מפני אהבתו לרחל, אלא מפני שידע בנבואה שיוסף יהיה גדול משאר השבטים, ובזה מיושב שאלה ג'.

משך חכמה

פרשת ויחי פסקא א - ח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[ה]

(מח, ה) ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך
מצרימה לי הם אפרים ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי:

יעקב לא נתן ליוסף עצמו שני חלקים, אלא לבניו, כדי שבכורו לא יטול יותר
מהפשוט בירושת יוסף. ועפ"ז מיושב כמה דקדוקים

(מח, ה) אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. פירוש⁸, דארץ
ישראל הוי מוחזקת מורשה מאבותיהם. אם כן, אם היה עושה
ליוסף בכור הרי היה מנשה בכור אצל יוסף, והיה לפי זה נוטל
מנשה שני חלקים משני חלקי יוסף, ואפרים רק השליש. לכן
אמר כי לא נתן ליוסף, רק לבניו שיהיו כבניו. וכן כתוב בדברי
הימים (א ה, א) ניתנה בכורתו לבני יוסף כו', ואם כן אפרים שוה
למנשה, לכן לא הקפיד יוסף רק על אשר ישית יד ימינו, ולא מה
שהקדים אפרים למנשה באמירתו. ולכן אמר (פסוק יט) ידעתי,
כשאמרתי אפרים ומנשה, גם ידעתי עכשיו, ובמכוון אמרתי
ועשיתי כך, ודו"ק.

❖❖❖

חלקים בירושת יוסף נגד הפשוט, ויעקב רצה שבני יוסף יהיו שווים ולא יהיה
הבכור נוטל יותר מהפשוט, לפיכך לא נתן את שני החלקים ליוסף עצמו
אלא לבניו, ומיושב שאלה א'. וכשראה יוסף שאביו לא נתן לו שני חלקים,
אלא נתן לבניו, הבין יוסף שלכן הקדים אפרים למנשה באמירה, כאומר,
שאפרים אינו פחות ממנשה, אף על פי שמנשה הבכור, ואינו נוטל פחות
ממנשה, לכן הקדים הפשוט לבכור, אבל כשהניח יד ימינו על אפרים וברך
את אפרים לפני מנשה, אז הבין יוסף שיעקב באמת מקדים אפרים למנשה
אף על פי שאינו נוטל חלק יותר ממנשה, אבל מקדימו ומכבדו יותר
ממנשה, לפיכך רק אז תמה יוסף על יעקב שמקדים אפרים למנשה, ומיושב
שאלה ב'. ולכן אמר יעקב ליוסף להלן בפסוק ט "ידעתי בני ידעתי", כלומר,
מה שאמרתי בפעם הראשונה אפרים לפני מנשה, לא היתה הכונה לומר
שאפרים אינו פחות ממנשה, אלא לומר שבאמת אפרים קודם למנשה, וכן
עכשיו, שאני מברך את אפרים למנשה, בכונה אני מקדים את אפרים לפני
מנשה, לכן חזר פעמים על דבריו ואמר "ידעתי בני ידעתי", ובזה מיושב
שאלה ג'.

❖❖❖

❖❖❖

[ד]

(מח, ה) ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך
מצרימה לי הם אפרים ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי:

כתב "ועתה", כיון שלעתיד יהיה שבט יוסף אחד, כדכתיב (יחזקאל מח, לב) על
חלוקת הארץ לעתיד "שער יוסף אחד".

(מח, ה) ועתה שני בניך הנולדים לך כו' אפרים ומנשה כראובן
ושמעון יהיו לי. פירוש⁸, שהשם הבטיח לו שיתן הארץ הזאת
לזרעו אחוזת עולם. אולם, אפרים ומנשה כעת, היינו בזמן הזה,
יהיו כראובן ושמעון. אבל בבוא הגואל האחרון יהיו לאחדים, כמו
שפירשו רש"י (רשב"ם ד"ה ועוד תניא) ותוספות (ד"ה ואידך)
פרק יש נוחלים (בבא בתרא) דף קכב, א מקרא דכתיב (יחזקאל
מח, לב) שער יוסף אחד. וזה שאמר, ועתה יטלו שני בניך שני
חלקים.

❖❖❖

⁸ [ד] תוכן דבריו, ליישב מדוע כתוב "ועתה" כו'. ומבאר, שלעתיד לבוא
לא יהיו אפרים ומנשה כשני שבטים, אלא כשבט אחד, דכתיב בחלוקת
הארץ לעתיד (יחזקאל מח, ה) שיהיו שערי העיר כשמות השבטים, ומונה
שבט יוסף אחד ו"שער יוסף אָחַד", וכן פירש הרשב"ם בבא בתרא (ד"ה
ועוד תניא), ותוספות (ד"ה ואידך) פרק יש נוחלים (בבא בתרא) דף קכב,
א.

❖❖❖

⁹ [ה] תוכן דבריו ליישב: א. מדוע לא נתן יעקב שני חלקים ליוסף עצמו
כבכור, ותחת זה נתן לאפרים ומנשה, לכאורה ראוי יותר לתת ליוסף עצמו
שני חלקים כבכור, וממילא יהיו בניו אפרים ומנשה נוטלים כל אחד חלק
כראובן ושמעון. ב. מדוע כשהקדים את אפרים לפני מנשה ואמר "אפרים
ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי", לא אמר יוסף יעקב שמנשה הבכור, ורק
כששיכל את ידיו וברך את אפרים לפני מנשה אמר יוסף ליעקב שמנשה
הבכור. ג. להלן בפסוק יט אמר לו יעקב "ידעתי בני ידעתי", מהו שתי
פעמים ידעתי.

ומחדש המשך חכמה, דאם היה נתן ליוסף שני חלקים כבכור, לא היו בניו
חולקים בירושת יוסף שוה בשוה, אלא היה הבכור של יוסף נוטל שני

משך חכמה

פרשת ויחי פסקא א - ח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בית החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

חז"ל מפרשים "עלי" בסבתי. שאחר נדרו, או שקלל את מי שימצא התרפים אצלו. ועפ"ז י"ל עוד טעם, שכיון שלא נגע בה מאז שנתעברה, הקשתה בלידתה.

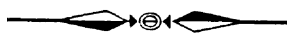
(מח, ז) מתה עלי רחל. רבותינו¹¹ פירשו בסבתי ובשבילי. על שאחר נדרו (ויקרא רבה בחוקותי פרשה לז, א). ואמר, את אשר תמצא כו' לא יחיה (בראשית רבה לא, לב). ואולי יתכן, לפי דברי רמב"ן (ויקרא יח, כה) דנתעברה בחוץ לארץ ומעת בואה בגבול הארץ לא נגע בה. יתכן, כי משום זה לא היה זריז ומלובן, כאמרו סוף פרק המפלת (נדה לא, א), ולכן קשתה בלדתה.

[ח]

(מח, ז) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ פנעו בדרך בעוד כבדת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרתה הוא בית לחם:

שקולה כנגד כל המצות שבתורה, וכך הוא בתוספתא דע"ז (ה, ב). וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה, א) שהיו אומרים ליחזקאל, רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום, שנאמר (יחזקאל כ, לב) והעולה על רוחכם היה לא תהיה, אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן, וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה, ב) הסירו את אלהי הנכר אשר בתוכם והטהרו. והשם, לו לבדו נתכנו עלילות, שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי זכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות, והיא היתה הנשאת באיסור האחוה. ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם, ולא נגע בה בארץ כלל, מפני הענין שהזכרנו "עכ"ל הרמב"ן. הנה נתבאר שלא רצה יעקב לגעת ברחל משעה שנתעברה. ואמרו חז"ל (נדה לא, א) "תנו רבנן שלשה חדשים הראשונים תשמיש קשה לאשה וגם קשה לולד, אמצעיים קשה לאשה ויפה לולד, אחרונים יפה לאשה ויפה לולד, שמתוך כך נמצא הולד מלובן ומזורז" ע"כ. לפיכך בסיבתו לא היה הולד זריז ומלובן, וקשתה בלידתה. ונראה שהטעם שתלה זאת בסיבתו, ולא מפני שהיה אסור לו לבוא אליה משום איסור אחוה, דבאמת היה מותר בה כיון שעוד לא ניתנה תורה, והחמיר על עצמו, לפיכך תלה בסיבתו. ואולי, לכן איחר נדרו, כי ידע שבארץ ישראל לא יבוא עליה, והיא בקשה בניס. והטעם שלא נגע בלאה תחת רחל, נראה, כיון שנשא את לאה ראשונה.

[ו]

(מח, ז) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ פנעו בדרך בעוד כבדת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרתה הוא בית לחם:

יעקב חשש שיוסף יאחר השבועה לקבורו בארץ ישראל, לכן אמר לו שאמו מתה מחמת שאיחר הנדר

(מח, ז) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וכו'. הענין¹⁰, שחשש שמא יאחר שבועתו להוליכו לארץ ישראל, לכן רמז לו כי רחל מתה עליו, היינו בשבילו, שאיחר את נדרו.

[ז]

(מח, ז) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ פנעו בדרך בעוד כבדת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרתה הוא בית לחם:

¹⁰ [ו] תוכן דבריו ליישב א. מדוע אמר יעקב ליוסף ענין פטירת אמו עכשיו ב. מדוע אמר לו מתה עלי ומחדש המשך חכמה שיעקב חשש שיוסף לא יקבור אותו מיד בארץ ישראל אלא לאחר זמן לכן אמר לו שאמו מתה עליו כלומר בגללו שאיחר את הנדר שנדר לה' כמבואר להלן בדיבור הבא לפיכך צריך להזהר לא לאחר השבועה שנשבע לאביו לקבורו בארץ ישראל ומיושב שתי השאלות.

¹¹ [ז] תוכן דבריו, ליישב מהו הלשון מתה "עלי", ומביא המשך חכמה דחז"ל מפרשים שעלי, הכונה בסבתו, ומפרשים חז"ל כמה סיבות: א. בויקרא רבה (בחוקותי לז, א) אמרו מפני שאיחר נדרו. וז"ל "ורבנן אמרי כל מי שנודר ומשהה נדרו קובר את אשתו, הוא ההוא דכתיב (בראשית מח, ז) ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל" עכ"ל. והיינו שנדר כשיצא מארץ ישראל שאם יבוא בשלום יקריב קרבן (לעיל כח, כ-כב) [ועיין בפרשת ויצא לא, יג ד"ה אנכי יב], מה שביארנו באריכות ענין איחור הנדר]. ב. ובבראשית רבה (ויצא פרשה עד, ד) אמרו טעם אחר, וז"ל "על דעתיה דרבי יוסי, לא מתה אלא מקללתו של זקן, שנאמר 'עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה' (לעיל לא, לב) והיה כשגגה היוצא מלפני השליט" עכ"ל.

ועל פי דרכם של חז"ל שמפרשים ש"עלי" הכונה בסבתי, מחדש המשך חכמה ביאור חדש על פי דברי הרמב"ן (ויקרא יח, כה) וז"ל "כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי (ראה, פ), וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות (דברים יא, לא-לב), ישיבת ארץ ישראל

משך חכמה

פרשת ויחי פסקא א - ח

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת הרב יצחק בירך דסקל

תשפ"א, גליון מס' תטז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

הקברות. ולכן אמר, כי היה עוד כבוד ארץ תחום שבת, ולכן לא הביאה לבית הקברות, רק ואקברה שם וכו', ודו"ק.

אמר "בעוד כבוד דרך", שלכן לא קברה בבית קברות, שהיה חוץ לתחום העיר (מח, ז) ואקברה שם בדרך בעוד כבוד ארץ כו'. מכאן¹² רמז למה שאמרו ז"ל בירושלמי (נזיר ז, א) דמת מצוה קנה מקומו דוקא כשהוא חוץ לתחום, אבל אם הוא תוך תחום העיר, מביאו לבית

אלפים אמה מהעיר, ולכן לא הביאה לבית הקברות. [וכבוד ארץ היא אלפים אמה, כך פירש רש"י, והוא על פי מדרש אגדה בראשית מח, ב]

¹² [ח] מיישב מדוע הוצרך יעקב לפרט שהיה כבוד ארץ כו', ומבאר על פי מה שאמרו בירושלמי (נזיר ז, א) "המוצא מת מצוה הרי זה מיטפל בו וקוברו במקומו, אימתי בזמן שמצאו חוץ לתחום אבל אם מצאו בתוך התחום הרי זה מביאו במקום הקברות וקוברו" ע"כ [ונפסק בירורה דעה שס"ד, ג], לפיכך אמר שלא קברה בבית קברות, אלא בדרך, כיון שהיתה